

УДК [631.162:65.01.7]:631.11

Є. М. Руденко,
аспірант, ХНАУ

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ТА РАННЬОГО ПРОГНОЗУВАННЯ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У роботі висвітлено різні підходи до оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства, апробовано їх на прикладі сільськогосподарських підприємств. Визначено переваги та недоліки зазначених методик. Запропоновано методичний підхід до удосконалення оцінювання ймовірності банкрутства підприємства за дискримінантним методом та доведено його ефективність. Обґрунтовано загальні аспекти автоматизації оцінки фінансового стану вітчизняних підприємств.

In work various approaches to an estimation of a financial condition and probability of bankruptcy at an early stage on an example of the agricultural enterprises are presented. Advantages and lacks of each technique are defined. The methodical approach to improvement of an estimation of probability of bankruptcy of the enterprise behind a discrimination method is offered and its efficiency is proved. The general aspects of automation of an estimation of a financial condition of the domestic enterprises are proved.

Ключові слова: фінансовий стан, ймовірність банкрутства, неплатоспроможність, динамічний підхід, дискримінантні моделі, фінансова спроможність, узагальнююча оцінка фінансового стану.

ВСТУП

Все більшого значення в динамічних умовах української економіки набуває проблема вірної ідентифікації ймовірності банкрутства на ранній стадії виникнення кризових явищ. Адже чим раніше буде ідентифіковано зниження фінансової позиції підприємства, тим ефективнішими будуть здійснювані антикризові заходи та вищою вірогідність відновлення стійкого фінансового стану. У зв'язку з цим особливо актуальними є методики раннього прогнозування ймовірності банкрутства, які дозволяють здійснити швидко діагностику фінансового стану для оперативного реагування на негативні прояви кризи.

Грунтовні дослідження окремих аспектів експрес-оцінки фінансового стану та прогнозування ймовірності банкрутства здійснили у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: О.О. Терещенко, Л.О. Лігоненко, Т.С. Клебанова, Т.С. Бондар, О.В. Мозенков, І.О. Копилук, А.М. Штангрет, А.В. Чупіс, К.В. Багаць-

ка, А.В. Череп, М.І. Бондар, Г.М. Курошева, Р.С. Сайфуллин, Г.Г. Кадиков, Г.В. Давидова, А.Ю. Беликов, Г.В. Савицька та ін. Поряд з цим, актуальною є проблема апробації на практиці запропонованих науковцями методик оцінки фінансового стану та раннього виявлення ризику банкрутства у сільськогосподарських підприємствах.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою даної статті є дослідження практичних аспектів оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства сільськогосподарських підприємств, встановлення переваг та недоліків застосовуваних методик та пошук шляхів їх удосконалення в динамічних умовах вітчизняної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Оцінка фінансового стану і виявлення на ранній стадії проявів його погіршення є дуже важливим для кожного підприємства в ринко-

вих умовах господарювання, а для сільськогосподарських підприємств, враховуючи специфіку діяльності та переважно незадовільний фінансовий стан, набуває особливого значення. Саме від своєчасного виявлення та оперативного реагування на зміну стану підприємства залежить його подальша доля. Від банкрутства не застраховане жодне господарське формування, проте в сучасних умовах, коли економічне середовище функціонування сільськогосподарських підприємств нестабільне, проблема банкрутства в аграрній сфері стоїть особливо гостро.

Науковцями розроблено безліч методик оцінювання фінансового становища підприємства та вірогідності настання банкрутства. Проте більшість запропонованих до застосування алгоритмів оцінювання фінансового стану та ймовірності банкрутства містять наступні недоліки:

- недостатня кількість показників-індикаторів для однозначного визначення фінансового стану оцінюваного підприємства;

- охоплення лише однієї або кількох сторін діяльності підприємства, що не дає повного уявлення ситуації що склалася;

- недостатня апробованість запропонованих методик на практиці;

- статичність визначення фінансового стану та ймовірності банкрутства (показники чи їх сукупність відображають фінансовий стан підприємства на конкретний момент часу, не враховуючи тенденції подальших змін).

Крім того, більшість методик часто дають суперечливі висновки стосовно платоспроможності та фінансової стійкості об'єкта дослідження, що теж не вносить ясності в загальну картину в процесі аналізу фінансового стану та визначення ймовірності банкрутства.

Таких недоліків позбавлений динамічний підхід до аналізу фінансового стану та ймовірності банкрутства підприємства. Даний підхід логічно доповнює різні види статичних досліджень (коефіцієнтний, агрегатний, рейтинговий методи), але, на відміну від них, оперує не статичними, а індексними показниками, використання яких дозволяє оцінити динаміку (напрямок) розвитку підприємства.

Прикладом використання такого підходу до діагностики кризового стану та загрози банкрутства підприємства є методика комплексного аналізу техніко-економічного та фінансового стану підприємства, творчо доопрацьована та розширена Лігоненко Л.О. [3, с. 293—295] на базі методичного підходу, запропонованого

російською дослідницею Курошевою Г.М. [9, с. 192—203].

Відмінними особливостями цього підходу до проведення діагностики є, насамперед, широке коло об'єктів дослідження, які згруповані у 4-ти підсистеми і дозволяють оцінити ринкову, виробничу, кадрову та фінансову спроможність підприємства. По-друге, в якості оціночних використовуються не статичні, а динамічні показники — індекси відповідних показників та індекси співвідношення між двома взаємозалежними аналітичними показниками.

Перелік оціночних показників визначається та уточнюється з урахуванням специфіки досліджуваного підприємства при дотриманні єдиного правила їх формування: покращення стану підприємства характеризується зростанням аналітичного показника, погіршення — зменшенням.

Узагальнююча оцінка техніко-економічного та фінансового стану підприємства здійснюється шляхом розрахунку інтегрального узагальнюючого показника за такими моделями:

- за принципом мультиплікативного згортання:

$$I_{\text{УП}} = \sqrt[4]{(I_{\text{ринк}} \times I_{\text{вир}} \times I_{\text{кадр}} \times I_{\text{фін}})};$$

- за принципом суми оцінок:

$$I_{\text{УП}} = \sqrt[4]{(I_{\text{ринк}} + I_{\text{вир}} + I_{\text{кадр}} + I_{\text{фін}})};$$

- з врахуванням значимості окремих напрямків оцінки:

$$I_{\text{УП}} = \sqrt[4]{(I_{\text{ринк}} \times Z_{\text{ринк}} + I_{\text{вир}} \times Z_{\text{вир}} + I_{\text{кадр}} \times Z_{\text{кадр}} + I_{\text{фін}} \times Z_{\text{фін}})}$$

де $I_{\text{ринк}}$, $I_{\text{вир}}$, $I_{\text{кадр}}$, $I_{\text{фін}}$ — сума та добуток оціночних індексів, що використовуються для оцінки відповідно ринкової, виробничої, кадрової та фінансової спроможності;

$Z_{\text{ринк}}$, $Z_{\text{вир}}$, $Z_{\text{кадр}}$, $Z_{\text{фін}}$ — коефіцієнт значимості оцінки кожного напряму спроможності для інтегральної оцінки стану підприємства (сума коефіцієнтів значимості повинна дорівнювати одиниці).

Для формування діагностичного висновку стосовно техніко-економічного та фінансового стану підприємства автором пропонується використовувати наступні правила:

- якщо значення інтегрального узагальнюючого показника більше одиниці та має тенденцію до зростання, то стан підприємства покращується;

- якщо інтегральний узагальнюючий показник менше одиниці та знижується протягом періоду дослідження — має місце розгортання кризових явищ, ступінь гостроти настання кризи зростає пропорційно інтенсивності знижен-

ня інтегрального показника [3, с. 295].

За даною методикою було здійснено комплексне оцінювання фінансового стану 15 сільськогосподарських підприємств Чернігівської області. Сім з досліджених підприємств (за висновками дискримінантного методу та методу фінансових коефіцієнтів) знаходяться у стійкому фінансовому стані, вісім — оцінені як такі, що мають критичний фінансовий стан, знаходяться в стадії глибокої кризи та потребують фінансового оздоровлення.

Для унаочнення результатів дослідження було обрано три сільськогосподарські підприємства з різним місцерозташуванням, спеціалізацією та фінансовим становищем. ВАТ "Агрофірма "Вербівське" Балаклійського району Харківської області — багатогалузеве підприємство, площа с.-г. угідь 4065 га, знаходиться у критичному фінансовому становищі, має значні обсяги кредиторської заборгованості, отримувало збитки протягом 2008—2010 років.

ДП ДГ "Червоний Жовтень" — спеціалізується на вирощуванні зернових та соняшнику, площа с.-г. угідь 9676 га, отримує збитки протягом 2008—2010 років, перебуває у судовій процедурі санації.

СК "Лан" — підприємство зерново-молочного напрямку спеціалізації, площа с.-г. угідь 1071 га, має періодичні фінансові труднощі у поточній діяльності, пов'язані з браком оборотних коштів та незбалансованістю вхідних та вихідних грошових потоків. Періодично потребує залучення кредитних ресурсів на короткостроковій основі.

Наведемо результати оцінювання окремих сільськогосподарських підприємств за даною методикою (табл. 1.)

Отже, можна зробити висновок, що ринкова спроможність досліджених підприємств є досить високою. Найвищого значення у 2010 році вона досягає у ДП ДГ "Червоний Жовтень" (12,55), отже, поточне ринкове становище даного підприємства можна назвати стійким. До-

Таблиця 1. Комплексне оцінювання фінансового стану окремих

Показники	ВАТ АФ «Вербівське»	ДП ДГ «Червоний Жовтень»	СК «Лан»
Ринкова спроможність			
Індекс зміни доходу від реалізації	0,913	0,711	1,211
Індекс зміни оборотності обігових коштів	0,647	0,614	0,954
Індекс зміни періоду обороту дебіторської заборгованості	2,040	11,228	0,676
I_{ринк}	3,600	12,553	2,841
Виробнича спроможність			
Співвідношення зносу ОЗ підприємства з середньогалузевим значенням	1,409	1,559	1,456
Індекс зміни виробничих ресурсів (валюти балансу)	1,155	1,004	1,018
Індекс зміни фондівдачі	1,176	0,744	1,207
I_{вир}	3,740	3,307	3,681
Кадрова спроможність			
Індекс зміни чисельності працівників	0,852	1,015	1,000
Індекс зміни витрат на оплату праці	1,321	0,468	1,125
Індекс продуктивності праці	1,085	0,700	1,211
I_{кадр}	3,258	2,183	3,336
Фінансова спроможність			
Співвідношення ліквідності підприємства з середньогалузевим значенням ліквідності	0,227	0,417	0,586
Співвідношення забезпеченості оборотних активів власними коштами з середньогалузевим значенням	-5,664	-0,922	0,375
Співвідношення рентабельності активів підприємства з середньогалузевим значенням	-2,166	0,397	-0,642
I_{фін}	-7,603	-0,108	0,319
Інтегральний узагальнюючий показник	0,749	4,484	2,544

статнім рівнем ринкової спроможності характеризуються ВАТ АФ "Вербівське" та СК "Лан".

Виробнича спроможність досліджених підприємств знаходиться на достатньому рівні і варіює в межах 3,3—3,7, тому можна зробити висновок про наявність у даних підприємств стійкої виробничої спроможності як складової його техніко-економічного та фінансового стану. Подібні висновки можна зробити і стосовно значення інтегрального показника кадрової спроможності.

Найбільш критичною є фінансова спроможність досліджуваних підприємств. Індекс фінансової спроможності ВАТ "Агрофірма "Вербівське" у 2010 році становить -7,603, у ДП ДГ "Червоний Жовтень" теж мав від'ємне значення -0,108. Лише СК "Лан" має певною мірою кращу фінансову спроможність. Саме в аспекті забезпеченості підприємств фінансовими ресурсами найчастіше виникають кризові явища. І це є закономірним, оскільки брак оборотних активів підприємства призводить до зниження його платоспроможності, а у довгостроковій перспективі — до банкрутства.

Значення інтегрального узагальнюючого показника техніко-економічного та фінансово-

Таблиця 2. Результати оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства окремих сільськогосподарських підприємств Чернігівської області

в межах від -0,236 до 0,467, що за шкалою оцінюється як надкритичний фінансовий стан і висока ймовірність банкрутства. Даний висновок підтвердила оцінка підприємств за моделями Таффлера, Спрінгейта, Сайфулліна і Кадикова та модель Терещенко. Оцінка фінансових коефіцієнтів підтвердила висновки дискримінантних моделей, вказавши на низькі значення показників ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності та ділової активності.

Серед підприємств, фінансовий стан яких за статичними методиками оцінено як стійкий, а ймовірність банкрутства є мінімальною, індексний аналіз виявив чотири господарські формування, які в найближчій перспективі можуть зайняти свої стійкі позиції у підсистемі фінансової спроможності. Тобто їх платоспроможність та фінансова стійкість порушена, і хоча статичні методики не виявили жодних підстав для коригування політики управління фінансовими ресурсами, керівництву даних агроформувань необхідно звернути увагу на реформування своїх фінансових позицій і провести відповідні заходи по їх укріпленню.

Позитивними сторонами даного методу аналізу фінансового стану є, насамперед, комплексність охоплення сторін діяльності підприємства. Адже за основу аналізу береться чотири підсистеми: ринкова, виробнича, кадрова та фінансова. Також важливим є можливість адаптації методики до галузевої приналежності підприємства та специфіки його діяльності. Є можливість підбору таких показників, які дають змогу зробити найбільш точні і односторонні висновки стосовно поточного фінан-

Модель	Граничні значення	Фінансовий стан	2007 р.		2008 р.		2009 р.	
			Кількість підприємств	%	Кількість підприємств	%	Кількість підприємств	%
Альтмана 1983р.	< 1,23	Нестійкий	30	60	39	78	34	68
	1,23-2,90	Середній	16	32	11	22	13	26
* розраховано за допомогою статистичної програми "Statistica 10.0" за даними фінансової звітності підприємств.			0	0	0	0	2	4
Спрінгейта	< 0,862	Нестійкий	29	58	30	60	33	66
Романа Ліса	> 0,077	Нестійкий	26	52	20	40	24	48
Таффлера	> 0,057	Середній	24	48	30	60	25	50
Коефіцієнт Бівера	> 0,3	Середній	25	50	25	50	21	42
Універсальна дискримінантна функція	< 0,2	Нестійкий	24	48	26	52	31	62
Сайфулліна і Кадикова	> 2,0	Середній	1	2	0	0	0	0
Давидової-Белого	> 0,421	Середній	1	2	0	0	4	8
Савицької	> 0,35	Середній	3	6	6	12	7	14
Терещенка	> 0,55	Середній	42	84	40	80	26	52
Чупіса	> 1	Середній	9	18	6	12	0	0
Всього досліджено підприємств			50	100	50	100	50	100

сового стану конкретного об'єкта дослідження.

Недоліком можна вважати суб'єктивність при виборі оціночних показників та можливість у зв'язку з цим викривлення результатів та сформованих на їх основі висновків. Крім того, дана методика вимагає високого рівня компетенції санатора для вибору найбільш значимих показників з урахуванням специфіки конкретного підприємства та їх інтерпретації.

Простота дискримінантного методу аналізу фінансового стану та ймовірності банкрутства зумовлює його значне поширення у практичній діяльності підприємств та у науковому пошуку. Зарубіжний досвід свідчить про важливе значення дискримінантного методу в оцінюванні ймовірності банкрутства підприємства, що зумовлює його значну поширеність в оцінюванні фінансового стану підприємств і необхідність використання в Україні з врахуванням особливостей вітчизняної економіки.

Звичайно, оцінку фінансового стану за дискримінантними методом необхідно підкріплювати аналізом за іншими методиками, проте вже на основі розрахунку інтегрального показника можна сформулювати загальний висновок стосовно становища підприємства та ймовірності виникнення та розвитку кризових явищ.

У результаті апробації десяти найбільш поширених інтегральних моделей оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства по групі сільськогосподарських підприємств Чернігівської та Харківської області ми отримали наступні результати (табл. 2, 3).

Отже, висновки моделей стосовно фінансового стану підприємств значно різняться і

Таблиця 3. Результати оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства с.-г. підприємств Чугувського району Харківської області

* розраховано за даними фінансової звітності підприємств.

містять суттєві протиріччя. У 30% моделей виникли складнощі з ідентифікації фінансового стану підприємств з порушеним фінансовим станом.

Модель Альтмана досить об'єктивно відобразила фінансовий стан досліджених підприємств як зі стійким фінансовим становищем, так і стосовно групи з середнім та нестійким фінансовим станом.

Моделі Спрінгейта, Лісу й Таффлера не відповідають умовам української економіки й не змогли на достатньому рівні ідентифікувати фінансовий стан вітчизняних підприємств. Застосування їх можливе лише за умови внесення змін у ваги показників та шкалу оцінювання. Недоліком їх також є і відсутність широкої диференціації оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства.

Коефіцієнт Бівера вірно вказав на порушений фінансовий стан окремих підприємств та правильно ідентифікував підприємства зі стійким фінансовим станом. Систему коефіцієнтів Бівера можна використовувати в

Таблиця 4. Коефіцієнти об'єктивності оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства підприємств за найбільш поширеними моделями

Модель	Вагові коефіцієнти моделі
Модель Е. Альтмана 1983р.	0,15
Модель Спрінгейта	0,14
Модель Романа Ліса	0,08
Модель Таффлера	0,10
Коефіцієнт Бівера	0,13
Рейтингова модель Сайфулліна і Кадикова	0,06
Іркутська R-модель (Давидової-Белікова)	0,13
Модель Савицької	0,03
Модель Терещенка	0,14
Модель Чупіса	0,04
Разом	1,00

якості індикатора фінансового стану підприємства.

В Іркутській моделі основне місце займає перший коефіцієнт з ваговим значенням 8,38, що відображає відношення оборотного капіталу до загальної суми активів. За рахунок значної ваги даного коефіцієнта 8,38 та за рахунок низької шкали оцінювання більшість підприємств за пропонованою науковцями моделлю опинилися в зоні зі стійким фінансовим станом. В умовах української економіки необхідно визначити вагові коефіцієнти дослідним шляхом та розробити шкалу оцінювання.

Модель Сайфулліна і Кадикова містить у собі три показники, спільні з моделлю Альтмана, проте їх суттєво доповнюють рентабельність продажу, коефіцієнт загальної ліквідності та рентабельність власного капіталу, що і визначає кращі результати в оцінюванні фінансового стану досліджених підприємств. Крім того, найбільший ваговий коефіцієнт моделі 2 стосується показника забезпеченості власними оборотними засобами. Ми вважаємо його досить важливим індикатором в оцінці фінансового стану підприємства.

Застосування моделі Савицької для оцінки фінансового стану підприємств Чернігівської

області дало наступні результати: більшість підприємств було ідентифіковано зі стійким фінансовим станом. Основною причиною такого результату став другий коефіцієнт моделі: співвідношення оборотного й основного капіталу з ваговим значенням 13,239. Взагалі оптимальність співвідношення оборотного й основного капіталу для різних галузей суттєво відрізняється і при розробці подібних моделей має використовуватися виключно для ідентифікації банкрутства підприємств галузі, для якої дана модель розроблена.

Серед вітчизняних моделей діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства нами було оцінено фінансовий стан за допомогою інтегральної моделі, розробленої О.О. Терещенком. Варто зазначити, що особливістю методик Терещенко є те, що у них основний акцент робиться на зменшенні помилкового віднесення фінансово неспроможних підприємств до групи фінансово стійких. Вона показала наступні результати стосовно ідентифікації фінансового стану підприємств Чернігівської області. Як видно з таблиці, у 2007 році 42 підприємства було ідентифіковано зі стійким фінансовим станом і 7 на межі банкрутства. У 2008 — 40 підприємств стійких і 7 потенційних банкрутів, у 2009 — 26 стійких і 20 з нестійким фінансовим станом.

Модель Чупіса не змогла розрізнити фінансовий стан неплатоспроможних підприємств у дослідженій сукупності. Всі підприємства були визначені як фінансово стійкі. При цьому варто зазначити, що: по-перше, два показники — це явно мало для чіткої ідентифікації фінансового стану підприємства; по-друге, застосовані в моделі коефіцієнти поточної ліквідності та фінансової залежності мають, на нашу думку, неточні вагові коефіцієнти. Так, якщо припустити, що коефіцієнт поточної ліквідності становить 0,05, тобто 5% поточних зобов'язань, підприємство може погасити за рахунок всіх

наявних оборотних активів, а якщо коефіцієнт фінансової залежності максимально наближений до 1 (100% залежність від зовнішнього капіталу), то і в такому випадку значення моделі Z буде дорівнювати -0,694, що інтерпретується як ймовірність банкрутства менша за 50%.

Більшість авторів наголошують на ефективності моделі Терещенко, перевагами якої є те, що вона побудована на даних вітчизняних підприємств та враховує галузеві

Таблиця 5. Оцінювання ймовірності банкрутства ВАТ АФ "Вербівське" за комплексом дискримінантних моделей

Модель	Вагові коефіцієнти моделі	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Альтмана 1983 р.	0,15	0,102	0,062	0,211
Спрінгейта	0,14	0,053	-0,124	-0,052
Романа Ліса	0,08	0,001	-0,001	0,000
Таффлера	0,10	-0,011	0,002	0,008
Коефіцієнт Бівера	0,13	-0,003	-0,022	0,008
Сайфулліна і Кадикова	0,06	-0,186	-0,051	-0,070
Давидової-Белікова	0,13	0,524	0,458	0,653
Савицької	0,03	0,153	-0,042	0,237
Терещенка	0,14	-0,258	-0,726	0,058
Чупіса	0,04	-0,050	-0,028	-0,032
Всього	1,00	0,323	-0,472	1,021

особливості діяльності підприємства-боржника.

Нами було здійснено спробу удосконалити дискримінантний підхід до оцінки фінансового стану шляхом формування комплексного показника з урахуванням висновків десяти найбільш поширених моделей. Так, експертним методом було здійснено аналіз об'єктивності оцінки ймовірності банкрутства за обраними моделями та встановлено вагові коефіцієнти кожної з моделей шляхом узагальнення думки науковців стосовно можливостей їх застосування в умовах української економіки (табл. 4).

При значенні узагальнюючого показника більше 1 — фінансовий стан підприємства вважається стійким, при значенні від 0 до 1 — порушеним, необхідна поточна антикризова програма, при значенні менше 0 — підприємство знаходиться у нестійкому фінансовому становищі і має високу ймовірність банкрутства, необхідним заходом запобігання якого є здійснення досудової санації.

Узагальнююча оцінка загрози банкрутства сільськогосподарських підприємств на основі визначення критеріальних показників з використанням найбільш поширених дискримінантних моделей ймовірності банкрутства була здійснена на групі підприємств Чернігівської та Харківської області і дала позитивні результати.

Так, значення узагальнюючої функції для 50 підприємств Чернігівської області та окремих підприємств Харківської області підтвердило їх фінансовий стан та дало змогу констатувати ефективність пропонованої методики експрес-оцінки фінансового стану та ймовірності банкрутства сільськогосподарських підприємств.

Результати оцінки ймовірності банкрутства ВАТ АФ "Вербівське" за розробленою методикою представлено в табл. 5.

З результатів дослідження яскраво видно, що у 2008 році підприємство мало нестійкий фінансовий стан, що у 2009 році призвело до загрози банкрутства та необхідності проведення комплексних антикризових заходів, внаслідок здійснення яких фінансовий стан підприємства у 2010 році значно покращився й узагальнюючий показник ймовірності банкрутства був вище за 1.

Таблиця 6. Оцінювання ймовірності банкрутства ДП ДГ "Червоний Жовтень" за комплексом дискримінантних моделей

Модель	Вагові коефіцієнти моделі	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Альтмана 1983р.	0,15	0,191	0,222	0,297
Спрінгейта	0,14	0,202	0,237	0,297
Романа Ліса	0,08	0,001	0,001	0,001
Тафлера	0,10	-0,010	-0,014	0,014
Коефіцієнт Бівера	0,13	0,002	-0,041	-0,087
Сайфулліна і Кадикова	0,06	-0,204	-0,361	-0,342
Давидової-Белікова	0,13	0,217	0,128	0,115
Савицької	0,03	0,095	0,071	0,204
Терещенка	0,14	0,015	-0,279	-0,712
Чупіса	0,04	-0,073	-0,066	-0,071
Всього	1,00	0,437	-0,101	-0,284

Розглянемо результати оцінки ймовірності банкрутства ДП ДГ "Червоний Жовтень", яке на даний час перебуває у процедурі судової санації (табл. 6.).

Узагальнюючий показник ймовірності банкрутства у 2008 році яскраво ілюструє погіршений фінансовий стан (0,437), в результаті подальшого погіршення становища підприємства значення показника дедалі погіршується і у 2009—2010 роках знаходиться на рівні, нижчому від 0 — -0,101 та -0,284.

Процедура санації підприємства триває і можна сподіватися, що у наступному році внаслідок здійснення санаційних процедур буде помітним суттєве покращення фінансового стану підприємства.

Результати оцінки ймовірності банкрутства сільськогосподарського кооперативу "Лан" наведено в табл. 7.

Оцінка ймовірності фінансового стану СК "Лан" дозволяє зробити висновок, що підприємство знаходиться у нестійкому фінансовому становищі, зокрема йому бракує обігових коштів для фінансування поточної діяльності. Узагальнюючий показник знаходиться на рівні від 0 до 1 за весь період дослідження, а отже, необхідним є здійснення окремих антикризових заходів.

Таблиця 7. Оцінювання ймовірності банкрутства СК "Лан" за комплексом дискримінантних моделей

Модель	Вагові коефіцієнти моделі	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Альтмана 1983р.	0,15	0,323	0,328	0,287
Спрінгейта	0,14	0,326	0,337	0,285
Романа Ліса	0,08	0,001	0,001	0,001
Тафлера	0,10	0,034	0,029	0,025
Коефіцієнт Бівера	0,13	0,001	0,000	-0,001
Сайфулліна і Кадикова	0,06	-0,555	-0,600	-0,463
Давидової-Белікова	0,13	0,128	0,121	0,150
Савицької	0,03	0,136	0,081	0,094
Терещенка	0,14	0,156	0,154	0,132
Чупіса	0,04	-0,081	-0,079	-0,080
Всього	1,00	0,470	0,372	0,430

Таблиця 8. Склад комплексу антикризових звітів 1С:Бухгалтерія 8.0

№ п/п	Назва	Опис звіту
РОЗДІЛ "ЗАГАЛЬНІ ПОКАЗНИКИ"		
1.	Звіт "Реалізація"	відбиває виручку по підприємству в цілому і в розрізі номенклатурних груп. Інформація представляється у вигляді діаграми, яка супроводжується таблицею з відповідними числовими показниками
2.	Звіт "Доходи і витрати"	показує, наскільки була ефективною основна діяльність компанії в той або інший відрізок часу
3.	Звіт "Оборотні засоби"	відображає структуру оборотних засобів підприємства на початок і кінець вибраного періоду в табличному вигляді
РОЗДІЛ "ГРОШОВІ КОШТИ"		
4.	Звіт "Залишок грошових коштів"	призначений для відстежування факту наявності грошових коштів на вибрану дату
5.	Звіт «Надходження та витрачання грошових коштів»	діаграма, яка наочно представляє співвідношення статей надходження грошових коштів і каналів їх витрачання за вибраний інтервал часу, наприклад, за день
РОЗДІЛ "РОЗРАХУНКИ З ПОКУПЦЯМИ"		
6.	Звіт "Заборгованість покупців"	дає загальне уявлення про суми і динаміку збільшення/зменшення заборгованості: з деталізацією за вибраним інтервалом часу, без деталізації по контрагентах-дебіторах. У звіт включаються тільки суми дебіторської заборгованості за основними видами діяльності підприємства
7.	Звіт "Зміни заборгованості покупців"	в табличній формі показує картину виникнення і погашення заборгованості покупців за вибраний період з деталізацією руху заборгованості по кожному з покупців
8.	Звіт "Заборгованість покупців за терміном виникнення боргу"	в табличному вигляді представляє дані про зміну заборгованості (збільшення/погашення боргу) покупців за вибраний період
9.	Звіт "Прострочена заборгованість"	показує в табличному вигляді зміни у простроченій заборгованості в розрізі контрагентів на поточну дату, дату початку кварталу і на початок року та її зміну
РОЗДІЛ "РОЗРАХУНКИ З ПОСТАЧАЛЬНИКАМИ"		
10.	Звіт "Заборгованість постачальникам"	дає загальну картину (як у вигляді діаграми, так і у вигляді таблиці) про залишки і динаміку заборгованості з обраною періодичністю
11.	Звіт "Зміна заборгованості постачальникам"	деталізує зміни у кредиторській заборгованості за кожним постачальником підприємства

рахунки з покупця-ми, розрахунки з постачальниками, що відображають обсяг продажу, доходи та витрати, оборотні засоби, залишок та рух грошових коштів на рахунках та у касі підприємства, динаміку заборгованості покупців, динаміку заборгованості постачальників (табл. 8).

У практиці компанії 1С названі звіти мають назву "1С: Антикриза" та подаються як дієвий механізм протидії проявам кризи. Проте криза — явище системне і аналізом окремих показників обме-

вих заходів для покращення фінансового стану підприємства та забезпечення стабільності функціонування на найближчу перспективу.

Оскільки дослідження фінансового стану та ризику банкрутства підприємства пов'язане з затратами часу і тривалою аналітичною обробкою фінансово-економічної інформації, необхідним є здійснення автоматизації процедури експрес-оцінки фінансового становища та раннього прогнозування імовірності банкрутства. Застосування комп'ютерних технологій позитивно позначиться на оперативності отримання аналітичної інформації та швидкості прийняття на її основі управлінських рішень.

Автоматизація бухгалтерського обліку дає можливість сформувати фінансову звітність підприємства на будь-яку дату, а на її основі можна здійснити оперативну оцінку фінансового стану та ймовірності банкрутства підприємства. Найбільш поширеною програмою бухгалтерського обліку на сьогоднішній день є "1С: Підприємство". В результаті комплексного дослідження всіх складових елементів програмного продукту "1С: Підприємство" виявлено відсутність комплексного оцінювання фінансового стану та загрози банкрутства підприємства. Присутні лише окремі елементи фінансового контролю у вигляді 4 блоків звітів: загальні показники, грошові кошти, роз-

жуватися не можна. "1С: Антикриза" хоча і містить елементи моніторингу фінансового стану підприємства, проте не є комплексним продуктом для оперативного оцінювання загрози банкрутства підприємства.

З метою автоматизації розрахунків та можливості постійного моніторингу за фінансовим становищем підприємства нами була розроблена комп'ютерна програма для оцінки фінансового стану та загрози банкрутства за окремими дискримінантними моделями з формуванням обґрунтованих висновків за кожним отриманим результатом. Крім того, є можливість здійснення узагальнюючої оцінки за комплексом моделей з урахуванням вагових коефіцієнтів кожної моделі. Користувачу пропонується як застосування вагових коефіцієнтів, сформованих на основі узагальнення думки науковців, так і їх зміну відповідно до переваг та уподобань конкретного спеціаліста-практика. На перспективу планується додати блок для аналізу фінансових коефіцієнтів підприємства та порівняння їх із середньогалузевими значеннями для формування цілісної картини фінансового стану та загрози банкрутства підприємства.

Розроблений нами програмний продукт має на меті розв'язання проблеми оперативного контролю за фінансовим станом сільськогос-

подарських підприємств, вчасного виявлення негативних змін та оцінки ймовірності банкрутства. Складність зовнішніх умов функціонування сільськогосподарських підприємств призводить до високого ризику виникнення кризових явищ та необхідності швидкого прийняття управлінських рішень для відновлення фінансової рівноваги. А найперше, від чого залежить ефективність управлінських рішень, — наявність точної, оперативної, достовірної управлінської інформації.

Введення даних до програми здійснюється у інтерактивному режимі шляхом введення користувачем вхідного масиву інформації, проте на перспективу планується додати можливості імпорту даних з найбільш популярних програм бухгалтерського обліку, таких як "1С:Підприємство", "Парус", а також із пакету прикладних програм Ms Office: Ms Excel, Ms Word.

Програма дає можливість сформулювати висновки як окремо за обраною моделлю, так і здійснити узагальнюючу оцінку ймовірності банкрутства в динаміці за ряд періодів. Оскільки "1С:Підприємство" дозволяє сформулювати фінансову звітність підприємства на будь-яку дату, керівникові буде нескладно ввести вихідні дані та отримати оперативні висновки стосовно фінансового стану підприємства. Реалізована також можливість збереження у файл, а також друк результатів дослідження. В умовах світових глобалізаційних процесів у економіці та нестабільності вітчизняної фінансово-економічної системи саме діагностування стану підприємства є тим інструментом, який якнайповніше дозволяє слідкувати за поточним становищем підприємства і вчасно усувати негативні тенденції.

ВИСНОВКИ

Застосування динамічного підходу на групі підприємств Чернігівської області показало, що в умовах вітчизняної економіки комплексне оцінювання фінансового стану та ймовірності банкрутства сільськогосподарських підприємств за індексним методом дає більш об'єктивні результати, ніж використання дискримінантних моделей та методу оцінки фінансових коефіцієнтів. Адже за даним методом висвітлюється не тільки поточний фінансово-економічний стан підприємства, а і тенденція (напрямок) його подальшої зміни. Тому зародження кризових явищ можна ідентифікувати на більш ранній стадії, що, в кінцевому підсумку, забезпечує вищу ефективність здійснюваних антикризових заходів та є дієвим механізмом протидії виникненню кризи.

Апробація розробленої методики узагальнюючої оцінки загрози банкрутства з використанням найбільш поширених дискримінантних моделей на сільськогосподарських підприємствах Чернігівської та Харківської області дала позитивні результати: вірно ідентифіковано фінансовий стан 80% підприємств. А для полегшення розрахунків може бути використана програма автоматизованої обробки інформації. Запропонований програмний продукт має стати дієвим механізмом надання інформації в системі управління сільськогосподарським підприємством в динамічних умовах вітчизняної економіки.

Література:

1. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: монографія. — К.: КНЕУ, 2004. — 268 с.
2. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2000. — 412 с.
3. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: підручник / Лігоненко Л.О. — К.: КНТЕУ, 2005. — 824 с.
4. Банкрутство і санація підприємства: теорія і практика кризового управління: монографія / Клебанова Т.С., Бондар О.М., Мозенков О.В. та ін. За ред. О.В.Мозенкова. — Х.: ВД "ІНЖЕК", 2003. — 272 с.
5. Копилюк О.І. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навчальний посібник / О.І. Копилюк, А.М. Штангрет. — Львів: УАД, 2005. — 152 с.
6. Чупіс А.В. Фінансова санація підприємств / Чупіс А.В., Багацька К.В., Катан А.І. — Суми: Видавництво "Довкілля", 2006. — 326 с.
7. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання: підручник / Череп А.В. — К.: Кондор, 2006. — 380 с.
8. Бондар М.І. Оцінка ймовірності фінансової неспроможності та банкрутства підприємства // Інвестиції: практика та досвід. — 2008. — № 5. — С. 21—26.
9. Курошева Г.М. Теория антикризисного управления предприятием: учебное пособие / Курошева Г.М. — СПб.: Речь, 2002. — 372 с.
10. Давыдова Г.В. Методика количественной оценки риска банкротства предприятий / Г.В. Давыдова, А.Ю. Беликов // Управление риском. — 1999. — № 3. — С. 13—20.
11. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятий АПК: учеб. / Г.В. Савицкая. — Минск: ИП "Экоперспектива", 1999. — 494 с.

Стаття надійшла до редакції 25.01.2012 р.